

Depicting Excellence Governance in Light of Thoughts and Perspective of Martyred Commanders and Administrative Officer

Jafar Lakzaei

PhD Candidate, Department of Public Administration, Faculty of Management and Economics, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Ali Asghar Pourezat*

Professor, Department of Public Administration, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

Gholamreza Memarzadeh Tehran

Associate Professor, Department of Public Administration, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 19/04/2023

Accepted: 24/08/2023

Abstract:

This study aims to depict transcendental governance in light of the thoughts and considerations of the Shahid (Martyred) commanders and officials. This research is practical in terms of purpose and the data was collected qualitatively, using library studies and documentary methods and based on purposeful sampling, the wills of 18 martyred commanders, who were accessible. The concepts were coded and categorized according to thematic analysis method. Then the research model was designed. According to the findings, 133 primary concepts were obtained. The concepts are in the form of 51 sub-codes and 12 main codes, including; The degree of stability of characteristics and strength of personality, and predictable behaviors, effort to fulfill personal and social obligations without pretense and hypocrisy, good ethnic and social records, Obligation to comply with the constitution and obedience to the legal hierarchy in connection with the Velayat-e Faqih, Developing self-management and being bound to correct action and self-control, Possessing useful and effective acquisition capabilities in performing human duties on duty, Functional physical capabilities on duty, Correct understanding and analysis of how to face challenges from various crises in the path of national goals, Development of knowledge and thought based on wisdom and rationality, Avoiding and not paying attention to luxuries in the field of action, Effective and useful communication based on rules and ethics, Believing in fundamental changes based on commanding rulers and managers to do good and prohibiting rulers and managers from doing evil. It is hoped that paying attention to the codes help transcendental governance to the comprehensive development of Iran.

Keywords: Governance, Transcendental Governance, National Governance, Martyred Commanders, Islamic-Development Model.

Corresponding Author, Email: pourezat@ut.ac.ir

Original Article

DOI: 10.22034/jipas.2023.347145.1420

Print ISSN: 2676-6256

Online ISSN: 2676-606X

تصویرپردازی از حکمرانی تعالی‌گرا در پرتو اندیشه‌ها و ملاحظات فرماندهان و کارگزاران شهید

جعفر لک زائی

دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

علی اصغر پورعزت*

استاد گروه مدیریت، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

غلامرضا معمارزاده طهران

دانشیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۲

دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۳۰

چکیده: هدف پژوهش، تصویرپردازی از حکمرانی تعالی‌گرا در پرتو اندیشه‌ها و ملاحظات فرماندهان و کارگزاران شهید بود. این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی است و داده‌ها به صورت کیفی، با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و روش اسنادی و براساس نمونه‌گیری هدفمند، وصیت‌نامه ۱۸ فرمانده شهید که امکان دسترسی به آن‌ها میسر بود، گردآوری شد و مفاهیم بر اساس روش تحلیل تم، کدگذاری و دسته‌بندی شد و در نهایت مدل پژوهش ترسیم گردید. بر اساس یافته‌ها، ۱۳۳ مفهوم اولیه حاصل شد و مفاهیم در قالب ۵۱ کد فرعی و ۱۲ کد اصلی، شامل میزان ثبات ویژگی‌ها و استحکام شخصیت و رفتارهای قابل پیش‌بینی، اهتمام به اجرای تعهدات فردی و اجتماعی بدون تظاهر و ریا، حسن سوابق قومی و اجتماعی، التزام به رعایت قانون اساسی و اطاعت از سلسله‌مراتب قانونی در ارتباط با ولایت فقیه، توسعه مدیریت خویشتن و مقید بودن به عمل درست و خودکنترلی، برخورداری از قابلیت‌های اکتسابی مفید و مؤثر در انجام وظایف انسانی بر مدار وظیفه، قابلیت‌های جسمانی کاربردی بر مدار وظیفه، درک درست و تحلیل چگونگی مواجهه با چالش‌ها و عبور از بحران‌های گوناگون در مسیر اهداف ملی، توسعه دانش و اندیشه مبتنی بر خرد و عقلانیت، پرهیز و عدم توجه به تجملات در میدان عمل، ارتباطات مؤثر و مفید مبتنی بر مقررات و اخلاق، باورمندی به تغییرات بنیادین مبتنی بر امر حکمرانان و مدیران به معروف و نهی حکمرانان و مدیران از منکر دسته‌بندی شد. امید است که توجه به کدهای حاصل شده، به حکمرانی تعالی‌گرای برگرفته از آموزه‌های دینی کمک کند.

واژگان کلیدی: حکمرانی، حکمرانی تعالی‌گرا، حکمرانی ملی، فرماندهان شهید، الگوی توسعه اسلامی.

* نویسنده مسئول: pourezzat@ut.ac.ir

نوع مقاله: پژوهشی

DOI: 10.22034/jipas.2023.347145.1420

شاپا چاپی: ۶۲۵۶-۲۶۷۶

شاپا الکترونیک: ۶۰۶-۲۶۷۶X

مقدمه

یکی از مباحث مهم و درعین حال جدید که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات توسعه مطرح شده، موضوع «حکمرانی» است. این موضوع، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (نقیبی مفرد، ۱۳۹۶) تا دولت‌ها بتوانند ضمن ایفای نقش تاریخی خود در توسعه، مشارکت را در عرصه‌های دیگر ترغیب نمایند (اسکندری و همکاران، ۱۴۰۰).

حکمرانی در لغت به معنای حکومت و فرمانروایی و رهبری تعریف شده است (فرکوش، ۱۳۹۰). از نظر واژه‌شناسی لاتین، حکمرانی واژه یونانی *kubernan* به معنای هدایت کردن یا اداره کردن است. گفته شده است که اصطلاح یونانی مذکور ریشه لغت *Gulbrellare* در قرون وسطی بوده که بر همان مفاهیم هدایت کردن و قانون گذاری دلالت دارد (Keping, 2018). در دائره‌المعارف بریتانیکا معادل واژه «Governance» به معنای «الگوهای فرمانروایی و فرایندهای حکومت کردن» آمده است. در فرهنگ لغات بین‌المللی وبستر، واژه *Governance* مترادف با حکومت، حکمرانی، فرمانروایی، امارت، زمامداری، نظارت، اداره، تدبیر و تمشیت امور معنا شده است. منظور از واژه حکمرانی، تأکید بر تدبیر خردمندانه امور است به گونه‌ای که به نتایج مطلوب منجر شود. آلبرو، حکمرانی را مدیریت جامعه توسط مردم تعریف کرده است (معمارزاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۲). در واقع، حکمرانی یعنی به‌کارگیری اقتدار یا کنترل برای اداره منابع و امور یک کشور (Schneider, 1999).

در این نگاه، ماهیت حکمرانی با تسلط و اعمال قدرت تفاوت دارد و نوعی تنظیم‌گری تلقی می‌شود (نقیبی مفرد، ۱۳۹۶). مفهوم حکمرانی، وسیع‌تر از حکومت است. حکومت به‌طور مشخص با نقش مقامات سیاسی در حفظ نظم اجتماعی در سرزمین معین و اعمال قدرت اجرایی در محدوده آن سروکار دارد؛ در حالی که در تعریف حکمرانی، سه اصطلاح مورد توجه صاحب‌نظران قرار می‌گیرد: پاسخگویی، مشروعیت و شفافیت. حکمرانی اشاره به پاسخگو بودن در حوزه سیاست‌گذاری و اجرا دارد (Schneider, 1999: 8).

در گذشته تفاوت روشنی میان معنای حکومت و حکمرانی نبوده و این دو مفهوم به هم نزدیک بوده است. در واقع، حکومت به شیوه اداره جامعه سیاسی و حکمرانی به شیوه اداره امور و مدیریت مسائل اجتماعی مربوط می‌شده است (Kjær, 2017). حکومت، نهادهای سیاسی-اداری و دستگاه‌های قانون‌گذاری، اجرایی، قضایی و نظامی را که عهده‌دار برقراری نظم و امنیت، اداره جامعه و برآوردن نیازهای گوناگون شهروندان هستند را در برمی‌گیرد. در حالی که، حکمرانی به فرایندهای

تصمیم‌گیری، چگونگی کاربرد قدرت و روابط دولت و شهروندان اشاره دارد (سردارنیا، ۱۳۸۸). حکمرانی، اغلب با نگاهی جدید به محدود نمودن قدرت سنتی سلسله‌مراتبی (بالا-پایین) و تغییر مسیر آن به سوی تصمیم‌های جمعی می‌پردازد. در واقع، پدیده حکمرانی بیش از هر چیز متوجه تمرکززدایی از قدرت است. تمایلات به سمتی است که از حاکمیت به‌عنوان راهی برای تسهیل منافع و کاهش خطرات استفاده بشود (Ulnicane et al., 2021).

از آن‌جا که روح حاکم بر جریان‌های حکمرانی‌های فوق تک‌بعدی بوده و عمدتاً مسائل و ضروریات دنیوی را شامل می‌شود، ضرورت دارد شیوه‌ای از حکمرانی که مبتنی بر یک نظام ارزشی الهی و برای نیل به سعادت دنیوی و اخروی مردم در یک منطقه جغرافیایی و یا حوزه‌های گسترده‌تر از آن است، مطرح شود، که این مهم در گرو حکمرانی متعالی ظهور و بروز می‌نماید تا با توسعه دموکراسی، امکان بازیابی مستمر آرای عامه را فراهم کند و با تکیه بر بافت گسترده اطلاعات، قطره‌های باران را در رویکردی برابرانگار، به نیازمندترین بخش‌های جامعه در شهرها، بخش‌ها، استان‌ها و روستاهای این کویر هدایت کند؛ بدون این‌که قطعه‌ای از کویر فراموش شود یا قطعه‌ای از آن بیش‌ازحد اشباع شود و سیل به راه اندازد، یا قطره‌ای از آن تلف شود؛ بنابراین، داستان حکمرانی تعالی گرا، داستانی دقیق است و فقط کسانی آن را باور می‌کنند که به تعالی ایمان دارند (پورعزت، ۱۳۹۱). حکمرانی تعالی گرا، با رویکردی تکامل‌گرا به حکومت و متکی بر توانمندسازی^۱ مردم و انتقال قدرت^۲ به آنان توسعه می‌یابد، به طوری که عامه مردم بتوانند، بدون توسل به خشونت، از حکومت‌های منحرف خلع‌ید کنند، با این تلقی که به‌جای تلاش برای پی‌ریزی نظام‌های حکومتی بی‌عیب و نقص، مطلوب، آن است که به پی‌ریزی یک حکومت انتقادپذیر همت گماشته شود؛ حکومتی که به گفته پوپر قابل خلع باشد و اگر فاسد شد، مردم بتوانند بدون خونریزی و بحران برای خلع‌ید آن اقدام کنند (پورعزت، ۱۳۹۰). بنابراین برای رسیدن به شرایط مطلوب حکمرانی و متناسب با سطح بلوغ و دانش جامعه اسلامی، نباید از طرح‌ها و کهن‌الگوهای خوب یا نمونه استفاده شود و نیاز به یک حکمرانی با مشارکت بیشتر و آگاهانه‌تر مردم است؛ لذا برای نیل به این مهم، حکمرانی تعالی گرا معرفی می‌شود (پورعزت، ۱۳۹۰).

علی‌رغم طرح این نظریه در ایران و تطابق عمده شاخص‌های آن با مبانی اعتقادی و حقوقی کشور، حرکت جدی کمتری برای تحقق حکمرانی تعالی گرا در ایران صورت گرفته و با وجود ارتباط این موضوع با حوزه سیاست، اجرای آن در بدنه دولت و نظام سیاسی با موانعی روبروست.

1. Empowerment
2. Authority

ساختن یک حکومت خوب و بهبود^۱ ابعاد تشکیل دهنده شاخص حکمرانی تعالی‌گرا نیاز به طی زمان و فرایندهای مختلفی دارد. در صورت عدم اصلاح شاخص حکمرانی تعالی‌گرا در کشورهای جهان اسلام، احتمال بسیار می‌رود که برخی از این کشورها بیش‌ازپیش درگیر مسائلی مانند فساد، فقر و نابرابری، پایین بودن رشد اقتصادی و درنهایت با عدم توسعه پایدار مواجه شوند و فاصله آن‌ها از حکمرانی بیشتر شود.

در کشور جمهوری اسلامی ایران، فهم درست از اندیشه‌های شهدا که برای حفظ جان و مال و خاک کشور، از جان شیرین خود دست کشیدند، بسیار ضروری به نظر می‌رسد.

تاکنون حکمرانی تعالی‌گرا با رویکرد تصویرپردازی از دید فرماندهان شهید مورد توجه پژوهش‌های قبلی نبوده است و برای پرکردن این خلأ، پژوهش حاضر درصدد است اصول حکمرانی تعالی‌گرا را از دید فرماندهان شهید استخراج نماید. پژوهش حاضر در تلاش است گامی در جهت تولید نظریه حکمرانی متعالی با صیغه اسلامی-ایرانی بردارد و ارائه‌دهنده راهکارهای متناسب برای دولت‌های اسلامی باشد. بنابراین، با توجه به گستردگی میزان توجه به این مفهوم و قرار گرفتن آن به‌منزله مبنایی عمده برای برنامه‌ریزی و نظارت در کشور و نیز با توجه به مشکلات متعدد موجود در مفهوم حکمرانی تعالی‌گرا، پژوهش حاضر در اتخاذ رویکرد انتقادی و داشتن نگاهی اسلامی شکل گرفت.

مبانی نظری پژوهش

مفهوم حکمرانی

حکمرانی^۲، فرایند تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت و ارزیابی است و شامل سازوکارهایی است که از طریق آن شهروندان حقوق قانونی خود را اعمال کرده، تعهدات خود را عملی می‌کنند و اختلاف‌نظرها را به بحث می‌گذارند (چیامبو، ۲۰۰۳؛ به نقل از ابراهیم پور و الیک، ۱۳۹۱) حکمرانی از دیدگاه کمیسیون حکمرانی جهانی عبارت است از مجموعه‌ای از ارزش‌های فردی، عمومی، خصوصی و نهادی که امور مشترک مردم را اداره می‌کند (میدری، ۱۳۸۳). از نظر انستیتو فناوری توکیو، مفهوم حکمرانی به مجموعه پیچیده‌ای از ارزش‌ها، هنجارها، فرایندها و نهادهایی اشاره دارد که به‌وسیله آن‌ها جامعه به‌طور رسمی و غیررسمی به اداره فرایند توسعه و رفع تعارضات می‌پردازد (Graham et al., 2003). حکمرانی هم به‌دنبال پاسخ به سؤال به کجا برویم است و هم این‌که، چه کسی باید در تصمیم‌گیری دخیل باشد. در پی مطرح‌شدن این موضوع، حکمرانی

1. Improve
2. Governance

خوب آخرین پارادایمی است که در مدیریت دولتی به وجود آمده و جایگاه آن در میان مدیریت دولتی سنتی و مدیریت دولتی مدرن است (سالارزهی و ابراهیم‌پور، ۱۳۹۱) و در قالب یک مفهوم اثبات‌گرا از بایدها و نبایدها صحبت می‌کند و در مورد چه چیز هست یا در واقع چه چیز باید باشد تجزیه و تحلیل می‌کند.

این واژه که از مهم‌ترین مفاهیم^۱ حوزه مدیریت است به معنای اصلاح است. در علوم مدیریتی، حکمرانی واژه‌ای است که به اندازه خود این علوم قدمت دارد. اولین بار این واژه توسط افلاطون در رابطه با طراحی نظام حکومت مطرح شده است. نظریه‌پردازان سیاسی از ارسطو تا قرن معاصر در باب مفهوم حکمرانی تفکر و تأمل کرده‌اند. درباره معنی واژه حکمرانی، میان اندیشمندان اختلاف- نظر وجود دارد. این واژه در فرهنگ لغت آکسفورد، کنش یا شیوه حکمرانی کردن فعالیت، ابزار اعمال قدرت و اعمال کنترل یا اقتدار هم‌کنش‌ها و اقدامات زیردستان و نظام مقررات ترجمه شده است (نیکونستی، ۱۳۹۰؛ شاکری، ۱۳۹۳)

حکمرانی شامل نقش‌ها، مسئولیت‌ها و روندها، سیاست‌ها، قوانین و مقررات است که روابط و همکاری بین سهامداران را هدایت و کنترل می‌کند. حکمرانی شامل این است که چگونه ذی‌نفعان^۲ مختلف با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند تا در مورد نحوه هدایت و کنترل سازمان تصمیمات لازم را اتخاذ کنند (ابدل^۳، ۲۰۱۶: ۱). حکمرانی، تمامی فرایندهای حکومت‌داری است که توسط دولت، بازار یا شبکه اجرا می‌شود و بر خانواده، سازمان رسمی یا غیررسمی یا قلمرو اعمال می‌شود و بر اجرای قوانین، هنجارها، قدرت یا زبان جوامع سازمان‌یافته نیز اعمال می‌شود (Bevir, 2013). سیستم حکمرانی، چارچوبی است که فرایند، متکی بر آن می‌باشد؛ به این‌سان که مجموعه‌ای از توافق‌ها، رویه‌ها، قراردادهای سیاست‌ها مشخص می‌کنند که قدرت در دست چه کسی باشد، تصمیمات چگونه اتخاذ شوند و وظایف چگونه انجام شود. حکمرانی، فرایندی است که از طریق آن، جوامع یا سازمان‌ها تصمیمات مهم خود را اتخاذ کرده و مشخص می‌کنند چه کسانی در این فرایند مشارکت کنند و چگونه وظیفه خود را انجام دهند (Nasereddin & Sharabati, 2016). حکمرانی این است که چگونه قوانین، هنجارها، سیاست‌ها و مقررات، ایجاد و اداره می‌شوند (Nasereddin & Sharabati, 2016).

1. Concepts
2. Stakeholder
3. Abdel, A. A
۴. Norms

حکمرانی تعالی گرا^۱

حکمرانی تعالی گرا^۱ به فرایند تصمیم‌گیری از سوی خداوند یا پیامبر اکرم (ص) و امام علی (ع) و نائبان برحق آنان و اجرای آن به‌نحو احسن برای دستیابی مردم به قله‌های رفاه، سعادت و آسایش دنیوی و اخروی اشاره دارد. این مفهوم در باب شیوه‌ای از حکمرانی که مبتنی بر یک نظام ارزشی الهی - که در اینجا اسلام است - برای نیل به سعادت دنیوی و اخروی مردم در یک منطقه جغرافیایی و یا حوزه‌های گسترده‌تر از آن مطرح می‌شود. طبق نظریه حکمرانی تعالی گرا، حکومت از آن خداست و تنها اوست که می‌تواند بر انسان حکم براند. به این دلیل حکمرانان تا زمانی دارای مشروعیت^۲ می‌باشند که از تزکیه نفس و مقبولیت برخوردار بوده و فقط مجری احکام الهی باشند و مهم‌ترین شاخصه آن، داشتن مولفه تعالی در تک‌تک حوزه‌های حکمرانی است. قانون‌مند کردن رفتارها و محاسبه خلقیات انسان‌ها برحسب قوانین موجود در زندگی اجتماعی و شیوه برخورد قانون با معیار حق تنظیم می‌شود که در این صورت متوقف بر امر عدالت است، و حرکت برمدار عدالت با شناخت حق میسر می‌شود (مهرانفر، ۱۳۸۲). پس عدالت در تمامی امور باید رعایت شود. قرآن یکی از اهداف مهم بعثت انبیا را در آیه ۲۵ سوره حدید برقراری عدالت می‌داند. تمایل به عدل حق مدار و تلاش برای تحقق آن در گرو بلوغ عدل‌پذیری و حق‌گرایی عامه مردم است، لذا تحقق جامعه عدل محور، متضمن مفهوم‌پردازی حق‌دار و پذیرش مشتاقانه آن توسط اکثریت^۳ جامعه است. یکی از مصادیق روایت عدالت حق‌مدار، دوران حکومت امام علی(ع) است. شرط استقرار حکومت حق‌مدار، پذیرش و حمایت جامعه است، چراکه باید امنیت برای مردم فراهم باشد و منظور امنیت نظامی، امنیت اخلاقی، امنیت اجتماعی، امنیت روحی و روانی در خانواده و بستر اجتماع و محل کار است. تأمین رفاه برای مردم هم مهم هست و مشارکت آگاهانه عناصر اجتماعی از مهم‌ترین نکات قابل‌تأمل به شمار می‌رود (پورعزت، ۱۳۸۹). در عدالت حق‌مدار، زبان عدل، زبان شایسته است، زبانی که تملق نمی‌گوید و تحقیر نمی‌کند و دانش^۴ را به‌درستی منتقل می‌کند (پورعزت، ۱۳۹۱: ۴۵).

تعالی، موقعیتی است که عوامل موجود در آن موقعیت^۵، به شکل مطلق و خوب استثنایی وجود دارند. تعالی، موقعیتی پویاست که در آن افراد بر مبنای یک چارچوب ذهنی^۶ متشکل از ارزش‌های اساسی، ایده‌ها و دانش می‌اندیشند، حس کرده و رفتار می‌کنند. تعالی در یونان باستان،

1. Excellence Governance
2. Legitimacy
3. Majority
4. Knowledge
5. Situation
6. Mental

به معنای تمایز در نبرد با پاکی بود. بر اساس نوشته‌های هومر، انسان متعالی دارای اصل و ریشه‌ای اصیل، بهترین، شجاع‌ترین و نیرومندترین بوده است. آن‌گونه که در مکالمات افلاطونی آمده است، برابر نظر سقراط، تعالی، ترکیبی از فضیلت‌های اخلاقی، عدالت، زیبایی و خیر و احسان است بنابراین، قلب تعالی، خوبی، خیر و نیکویی است. اساس تعالی را نیز انسان تشکیل می‌دهد. تعالی مستلزم کسب غریزی و طبیعی کسب عادت‌ها و اندیشه‌های خیر و نیکی و اکتساب آگاهانه آن‌هاست که غیر از انسان را شامل نمی‌شود. در مدینه فاضله و آرمان شهری که از سطو و افلاطون برای انسان تصویر کرده‌اند، تعالی دارای سه ضلع از انسان متعالی، شهروند متعالی و دانشمند متعالی است. نخست به انسان به‌عنوان انسان، مربوط می‌شود. انسان متعالی دارای ادراک و برداشت دقیقی از نقش خویش در نظام هستی از رابطه خویش با نیکی و خیر و خوبی الهی و انسان است. او به محیطی که در آن زندگی می‌کند احترام می‌گذارد. همیشه عاشق دانش و آنچه او را احاطه کرده‌اند، است. او انسانی پاک و عقیف و دارای ایده‌آل‌ها و آرمان‌های بلند است. او زندگی موزون و متوازی دارد. ضلع دوم، به انسان به‌عنوان شهروند، مربوط است. انسان‌ها برای آن که دارای جامعه‌ای متعالی باشند، خود باید شهروندانی متعالی باشند. شهروند متعالی، اول انسان متعالی است؛ یعنی، علاوه بر انجام وظایف انسان متعالی، به‌عنوان فرد، به جامعه خود هم توجه دارد و هم مراقب آن است. انسان متعالی، فعالانه در امور اجتماعی مشارکت می‌کند و با خلاقیت، شغل و کار برای مردم ایجاد می‌کند. انسان متعالی از این که چگونه وی را اداره می‌کنند و حاکمیت چگونه بر او اعمال می‌شود، آگاه است و در صورت نیاز، می‌داند که جامعه را چگونه اداره کند. اما ضلع سوم تعالی متخصص متعالی است. یک شهروند متعالی، بسته به علاقه و سلیقه‌های شخصی می‌تواند متخصص متعالی هم باشد. یک دانشمند و متخصص متعالی می‌تواند به کمک آینده‌پردازی‌های خود با تکیه بر مبانی فلسفی، دانش ضمنی را تبیین و توأم با تجربه‌های بالفعل و بالقوه خویش به نسل‌های آتی انتقال دهد. تعالی، مقصد نیست که به آن برسیم و تمام شود، بلکه مسیر است که در یک جاده همه باید آن را بییماییم و دیگران را با خود همراه سازیم (ازگلی، ۱۳۹۱).

جدول ۱. پیشینه پژوهش

پدیدآورنده و سال	موضوع	نتایج
لکزائی و شهبازیان (۱۴۰۱)	پیوستگی حکمرانی مقاومت و انتظار؛ بازشناسی مؤلفه‌های قرآنی آن در	حکمرانی مقاومت، از لوازم انتظار متعالی و مبتنی بر قواعد حرکت در حکمت متعالیه است و شامل پنج مؤلفه اساسی توحیدمحوری، اعتقاد به ولایت‌فقیه جامع‌الشرايط،

پدیدآورنده و سال	موضوع	نتایج
	سیره شهید سلیمانی با توجه به ارکان حرکت	استقامت و صبر، عقلانیت دینی و تدبیر و نگاه فراگیر و مؤمنانه به انسان است.
قائمی و همکاران (۱۴۰۰)	مستندسازی الگوی حکمرانی تعالی‌گرا بر پایه گام اول انقلاب اسلامی ایران با تأکید بر حوزه راهبردی فرهنگ	به وجود حکمرانی تعالی‌گرا در اندیشه رهبران ما و شکل‌گیری اندیشه انقلاب اسلامی اشاره کرده و براساس آن نیز قانون اساسی کشور شکل گرفته است، به طوری که در کل آن مشهود است و مؤلفه‌های اسلامیت، خدامحوری و خداگرایی، انقلابی‌گری و علم‌ودانش از نظر رهبران و مؤلفه‌های اسلام‌محوری و خدامحوری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران احصا شده است.
دلجو قلعه‌جوقی (۱۴۰۰)	اصول و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر فساد و شفافیت	هدف وی شناخت نسبت به مؤلفه‌های اصلی حکمرانی مطلوب در بیانیه گام دوم به‌عنوان سند راهبردی است. در نیل به این مقصود براساس شاخصه‌های حکمرانی مطلوب که در دهه‌های اخیر توسط سازمان‌های بین‌المللی مطرح شده و شامل اصول و مؤلفه‌های کارایی و اثربخشی مشارکت، حاکمیت قانون، عدالت و انصاف و مسئولیت‌پذیری و شفافیت است، تلاش شده تا این موارد بر طبق موازین اسلامی مطرح شود. همچنین به بررسی مؤلفه‌های حکمرانی از دیدگاه نهج‌البلاغه و بانک جهانی نیز پرداخته شده است.
نوده فراهانی (۱۴۰۰)	شاخص‌های حکمران و حکمرانی اسلامی با نگاهی به آرای مقام معظم رهبری	براساس نتایج، مؤلفه‌های شاخص حکمرانی اسلامی طبق رهنمودهای رهبری عبارت‌اند از: تلاش برای استقرار توحید در جامعه، در نظر گرفتن تقوا در اداره امور، توجه به اخلاق انسانی و دوری از تبعیض، تلاش در جهت پیشروی در مسائل علمی، توجه به اصل محور بودن مردم در جامعه، حرکت جهادی برای دستیابی به اهداف، حفظ و تقویت بنیه دفاعی و باور عموم به توانایی‌های بومی؛ و ویژگی‌های حکمران اسلامی نیز کنترل نفس و رعایت حقوق مردم، سعادت همگان و دوری از شهوت، برشمرده شده است.
مجدزنگنه، قلی‌خانی و یوسفی (۱۴۰۰)	بررسی مؤلفه‌های اساسی حکمرانی خوب در نظام قضائی	به این نتیجه دست یافتند که در ساختار حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، سازوکارهای حکمرانی خوب و نظارت بر قوه قضائیه به‌صورت کارآمد و روشنی بیان نشده است. بنابراین نظام قضایی به‌عنوان نهادی که مسئول

پدیدآورنده و سال	موضوع	نتایج
		اجرای قانون و ایجاد نظم و امنیت در جامعه و احقاق حقوق تضييع شده افراد بوده، و هدف آن عدالت قضائی می باشد، ممکن است حیات معنوی و مادی افراد را جزئاً یا کلاً در معرض خطر قرار دهد.
متفکر و بهاروندی (۱۴۰۰)	عنوان: ارائه مدل مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی اسلامی براساس تحلیل نظر خبرگان و کارشناسان حکمرانی مطلوب	مدلی دارای ابعاد (انسجام هم‌گرایی و هم‌افزایی، اعتماد ارکان حکمرانی به یکدیگر، فرایند انتخاب اصلح و نظارت بر حکومت، توسعه ظرفیت‌ها، سیاست‌ها و اقدامات و حاکمیت و توسعه ارزش‌های اسلامی در فرآیندها) و ۱۴ مؤلفه و ۳۶ شاخص. شاخص‌های حکمرانی مطلوب از دیدگاه اسلام عبارت‌اند از: حق اظهارنظر، مسؤلیت‌پذیری، دادرسی عادلانه، پاسخگویی، حکومت قانون، عدالت و انصاف، مشارکت، کنترل فساد، شفافیت.
مرزبانی و جمشیدی و رضایی (۱۴۰۰)	تحلیل رابطه حکمرانی متعالی و موانع هم‌گرایی در سازمان همکاری اسلامی	نتایج نشان می‌دهد تحقق شاخص حکمرانی تعالی‌گرای اسلامی منجر به افزایش متغیر هم‌گرایی در سطح کشورهای سازمان همکاری اسلامی می‌شود.
قاصد نظامیان و انصاری (۱۴۰۰)	بررسی روند حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	نتیجه نشان می‌دهد روند پیشرفت نظام در حوزه‌های دفاعی، مدیریتی و بین‌الملل و سیاسی، خوب و قابل قبول است ولی در حوزه بین‌الملل باید دقت بیشتری شود، در حوزه علوم و فناوری به کاهش ترجمه علوم دقت شده است، در حوزه رشد اقتصادی کشور را مطلوب ارزیابی ولی بیکاری و تورم باید کاهش و فرهنگ کار برای ارتقای سطح تولید افزایش یابد، در حوزه فرهنگی و اجتماعی رشد عدالت و تقوای جمعی و رشد جمعیت کند است و مسائل اشرافی‌گری و تجملات، خلاف انتظار بیان شده است.
ابوالفتحی و دیگران (۱۴۰۰)	ارائه الگوی دولت کارآفرین و حکمرانی خوب و راهبردهای پیاده‌سازی آن در دولت جمهوری اسلامی ایران	یافته‌ها نشان می‌دهد که تعداد ۲۳ راهبرد برای ۱۱ مؤلفه در دو بعد تعیین شده است که مهم‌ترین آن‌ها برای دستیابی به مقصود این پژوهش، تشویق کارآفرینی به صورت همه‌جانبه و پایدار، و کم‌اهمیت‌ترین آن‌ها، باز توزیع یکسان فرصت‌ها و ظرفیت‌ها در بین اقشار جامعه بیان شده است.
دشتبانی و بذرافکن (۱۴۰۰)	عنوان اثر: شاخص‌های حکمرانی تعالی‌گرا بر کنترل فساد در ایران	در آن به کنترل فساد در هر حکمرانی اشاره شده است.

پدیده‌آورنده و سال	موضوع	نتایج
نگوین و نگوین ^۱ (۲۰۲۲)	پژوهش تأثیر حکمرانی خوب بر رضایت مردم از خدمات اداری دولتی در ویتنام	به نقش مردم در ارتقای حکمرانی اشاره کرده‌اند.
تارینو، آنگگرنی، یونس و رزکی ^۲ (۲۰۲۱)	حکمرانی و رهبری خوب؛ توسعه ملی پایدار با حاکمیت و رهبری خوب در اندونزی	معتقد هستند که حکمرانی خوب مسئله‌ای است که همیشه در مدیریت هر کشوری به وجود می‌آید و آن هم به دلیل نگرش مطالبات‌بی‌وقفه مردم از مدیران است، چه در دولت، چه از نمایندگان مجلس، چه در قوه قضائیه، در هر بخش از کشور دیده می‌شود و این موضوع صرفاً در یک کشور مصداق ندارد بلکه در جهان مطرح است.
ویوو ^۳ (۲۰۲۰)	حکمرانی عمومی از دیدگاه اسلام: تحلیلی بر شاخص حکمرانی جهانی در کشورهای عضو OIC	مفهوم حکمرانی عمومی خوب (GPG) توسط بانک جهانی با یک شاخص حکمرانی به رسمیت شناخته شده است. شش شاخص حکمرانی توسط بانک جهانی با آموزه‌های اسلامی بسیار مرتبط است. همچنین به‌طور تجربی، رابطه‌ای نزدیک بین شاخص حکمرانی با درآمد سرانه یک کشور وجود دارد.
علی‌خان و عالم ^۴ (۲۰۲۰)	حکمرانی خوب در پاکستان: متغیرها، علل و اقدامات	حکمرانی خوب نقشی حیاتی در ارتقا و بهبود معیشت، سبک زندگی و استاندارد زندگی شهروندان دارد.
الماسری و باکری ^۵ (۲۰۱۹)	رفتارهای رهبری تحول‌آفرین در ترویج حکمرانی در بخش عمومی فلسطین	پیشنهاد می‌کند که برای سازمان‌های دولتی، سرمایه‌گذاری در آموزش رهبری تحول‌آفرین انجام شود و همه رفتارها برای ارتقای سطح حکمرانی خوب تشویق شود. یافته‌ها تأیید می‌کند که دولت با اعمال رهبری تحول‌آفرین، خود منجر به ارتقای حکمرانی خوب می‌شود.
متفکر و بهاروندی (۱۴۰۰)	پیوستگی حکمرانی مقاومت و انتظار؛ بازشناسی مؤلفه‌های قرآنی آن در سیره شهید سلیمانی با توجه به ارکان حرکت	حکمرانی مقاومت، از لوازم انتظار متعالی و مبتنی بر قواعد حرکت در حکمت متعالیه است و شامل پنج مؤلفه اساسی توحیدمحوری، اعتقاد به ولایت‌فقیه جامع‌الشرایط، استقامت و صبر، عقلانیت دینی و تدبیر و نگاه فراگیر و مؤمنانه به انسان است.

1. Nguyen, B C; Nguyen, N T
2. Taryono, Anggraeni, Yunus, & Rezki
3. Wibowo
۴. Ali Khan, M M & Alam, I
5. Elmasry, M O; Bakri, N

پدیدآورنده و سال	موضوع	نتایج
مرزبانی و جمشیدی و رضایی (۱۴۰۰)	مستندسازی الگوی حکمرانی تعالی گرا بر پایه گام اول انقلاب اسلامی ایران با تأکید بر حوزه راهبردی فرهنگ	به وجود حکمرانی تعالی گرا در اندیشه رهبران ما و شکل گیری اندیشه انقلاب اسلامی اشاره کرده و براساس آن نیز قانون اساسی کشور شکل گرفته است، به طوری که در کل آن مشهود است و مؤلفه‌های اسلامیت، خدامحوری و خداگرایی، انقلابی گری و علم‌ودانش از نظر رهبران و مؤلفه‌های اسلام‌محوری و خدامحوری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران احصا شده است.
قاصد نظامیان و انصاری (۱۴۰۰)	اصول و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر فساد و شفافیت	هدف وی شناخت نسبت به مؤلفه‌های اصلی حکمرانی مطلوب در بیانیه گام دوم به‌عنوان سند راهبردی است. در نیل به این مقصود براساس شاخصه‌های حکمرانی مطلوب که در دهه‌های اخیر توسط سازمان‌های بین‌المللی مطرح شده و شامل اصول و مؤلفه‌های کارایی و اثربخشی مشارکت، حاکمیت قانون، عدالت و انصاف و مسئولیت‌پذیری و شفافیت است، تلاش شده تا این موارد بر طبق موازین اسلامی مطرح شود. همچنین به بررسی مؤلفه‌های حکمرانی از دیدگاه نهج‌البلاغه و بانک جهانی نیز پرداخته شده است.
ابوالفتحی و دیگران (۱۴۰۰)	شاخص‌های حکمران و حکمرانی اسلامی با نگاهی به آرای مقام معظم رهبری	براساس نتایج، مؤلفه‌های شاخص حکمرانی اسلامی طبق رهنمودهای رهبری عبارت‌اند از: تلاش برای استقرار توحید در جامعه، در نظر گرفتن تقوا در اداره امور، توجه به اخلاق انسانی و دوری از تبعیض، تلاش در جهت پیشروی در مسائل علمی، توجه به اصل محور بودن مردم در جامعه، حرکت جهادی برای دستیابی به اهداف، حفظ و تقویت بنیه دفاعی و باور عموم به توانایی‌های بومی؛ و ویژگی‌های حکمران اسلامی نیز کنترل نفس و رعایت حقوق مردم، سعادت همگان و دوری از شهوت، برشمرده شده است.
دشتبانی و بذرافکن (۱۴۰۰)	بررسی مؤلفه‌های اساسی حکمرانی خوب در نظام قضائی	به این نتیجه دست یافتند که در ساختار حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، سازوکارهای حکمرانی خوب و نظارت بر قوه قضائیه به‌صورت کارآمد و روشنی بیان نشده است. بنابراین نظام قضایی به‌عنوان نهادی که مسئول اجرای قانون و ایجاد نظم و امنیت در جامعه و احقاق حقوق تزییح شده افراد بوده، و هدف آن عدالت قضائی می‌باشد،

پدیده‌آورنده و سال	موضوع	نتایج
		ممکن است حیات معنوی و مادی افراد را جزئاً یا کلاً در معرض خطر قرار دهد.
نگوین و نگوین ^۱ (۲۰۲۲)	عنوان: ارائه مدل مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی اسلامی براساس تحلیل نظر خبرگان و کارشناسان حکمرانی مطلوب	مدلی دارای ابعاد (انسجام هم‌گرایی و هم‌افزایی، اعتماد ارکان حکمرانی به یکدیگر، فرایند انتخاب اصلح و نظارت بر حکومت، توسعه ظرفیت‌ها، سیاست‌ها و اقدامات و حاکمیت و توسعه ارزش‌های اسلامی در فرآیندها) و ۱۴ مؤلفه و ۳۶ شاخص. شاخصه‌های حکمرانی مطلوب از دیدگاه اسلام عبارت‌اند از: حق اظهارنظر، مسئولیت‌پذیری، دادرسی عادلانه، پاسخگویی، حکومت قانون، عدالت و انصاف، مشارکت، کنترل فساد، شفافیت.
تارینو، آنگرنی، یونس و رزکی ^۲ (۲۰۲۱)	تحلیل رابطه حکمرانی متعالی و موانع همگرایی در سازمان همکاری اسلامی	نتایج نشان می‌دهد تحقق شاخص حکمرانی تعالی‌گرای اسلامی منجر به افزایش متغیر همگرایی در سطح کشورهای سازمان همکاری اسلامی می‌شود.
ویوو ^۳ (۲۰۲۰)	بررسی روند حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	نتیجه نشان می‌دهد روند پیشرفت نظام در حوزه‌های دفاعی، مدیریتی و بین‌الملل و سیاسی، خوب و قابل قبول است ولی در حوزه بین‌الملل باید دقت بیشتری شود، در حوزه علوم و فناوری به کاهش ترجمه علوم دقت شده است، در حوزه رشد اقتصادی کشور را مطلوب ارزیابی ولی بیکاری و تورم باید کاهش و فرهنگ کار برای ارتقای سطح تولید افزایش یابد، در حوزه فرهنگی و اجتماعی رشد عدالت و تقوای جمعی و رشد جمعیت کند است و مسائل اشرافی‌گری و تجملات، خلاف انتظار بیان شده است.
علی‌خان و عالم ^۴ (۲۰۲۰)	ارائه الگوی دولت کارآفرین و حکمرانی خوب و راهبردهای پیاده‌سازی آن در دولت جمهوری اسلامی ایران	یافته‌ها نشان می‌دهد که تعداد ۲۳ راهبرد برای ۱۱ مؤلفه در دو بعد تعیین شده است که مهم‌ترین آن‌ها برای دستیابی به مقصود این پژوهش، تشویق کارآفرینی به صورت همه‌جانبه و پایدار، و کم‌اهمیت‌ترین آن‌ها، باز توزیع یکسان فرصت‌ها و ظرفیت‌ها در بین اقشار جامعه بیان شده است.

1. Nguyen, B C; Nguyen, N T
2. Taryono, Angraeni, Yunus, & Rezki
- 3 Wibowo
- ۴ Ali Khan, M M & Alam, I

پدیدآورنده و سال	موضوع	نتایج
الماسری و باکری ^۱ (۲۰۱۹)	عنوان اثر: شاخص‌های حکمرانی تعالی‌گرا بر کنترل فساد در ایران	در آن به کنترل فساد در هر حکمرانی اشاره شده است.

با بررسی‌های صورت‌گرفته در مفهوم حکمرانی تعالی‌گرا مشخص شد که توجه به ارتقای کارآمدی و جلوگیری از نفوذ امنیتی دشمنان مرزوبوم، تاب‌آوری در شرایط دشوار، افزایش مشارکت^۲، تحقق همدلی^۳ و همگرایی، کمک به تحقق امنیت مردم‌محور و توانمندسازی دولت جهت حل مشکلات در داخل کشور از مهم‌ترین موضوعات است که تاکنون حکمرانی تعالی‌گرا با رویکرد تصویرپردازی از دید فرماندهان شهید مورد توجه پژوهش‌های قبلی نبوده است. این در حالی است که بارها در وصیت‌نامه‌های فرماندهان شهید کشور مشاهده شده است و با واکاوی آن‌ها می‌توان مفاهیم و مؤلفه‌های جدیدی را نیز شناسایی نموده و یک تصویر مناسب از حکمرانی تعالی‌گرا ارائه داد. از این‌رو پژوهش حاضر به دنبال پر کردن این خلأ بود تا اصول حکمرانی تعالی‌گرا را از دید فرماندهان شهید به تصویر بکشد.

روش‌شناسی پژوهش

به‌منظور دستیابی به هدف پژوهش حاضر، از روش پژوهش کیفی استفاده شد. مبانی معرفت‌شناسی پژوهش حاضر نیز به مکتب تفسیرگرایی نزدیک‌تر است. از این‌رو، پژوهش حاضر از لحاظ هدف، بنیادی است و در دسته مطالعات اکتشافی قرار می‌گیرد. شیوه گردآوری داده‌ها نیز با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای است. به‌منظور تعیین مؤلفه‌های (کدهای) حکمرانی تعالی‌گرا در پرتو اندیشه‌ها و ملاحظات فرماندهان و کارگزاران شهید، برای تحلیل داده‌ها از تحلیل تم استفاده شد. تحلیل تم، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. مضمون یا تم، مبین اطلاعات مهمی درباره داده‌ها و سؤال‌های پژوهش است و تا حدی معنا و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد. مراحل تحلیل تم عبارت‌اند از:

1 Elmasry, M ;; Bakri, N

۲ Participation

۳. Empathy

۱- آشنایی با داده‌ها: برای این که پژوهشگر با گستره محتوایی داده‌ها آشنا شود، لازم است که تا اندازه‌ای خود در آن‌ها غور کند.

۲- ایجاد کدهای اولیه:

۳- جستجوی مفاهیم: شامل دسته‌بندی کدهای مختلف در قالب مفاهیم و خلاصه داده‌های کدگذاری شده می‌شود.

۴- شکل‌گیری کدهای فرعی: شامل دو مرحله بازبینی و تصفیه تم‌ها است.

۵- تعریف و نام‌گذاری تم‌های اصلی

۶- تهیه گزارش (ابویی اردکان و همکاران، ۱۳۹۳).

در این روش مقوله‌های فرعی تحت سلسله روابطی به مقوله اصلی و محوری ارتباط پیدا می‌کند و روابط میان آن‌ها با مقوله موردنظر تحت مدل و الگو تعیین می‌شود. ایجاد چنین ارتباطی بر مبنای طرح پرسش و انجام مقایسه صورت می‌پذیرد. از طرفی، ابزار گردآوری داده‌های کیفی در این پژوهش، مشاهده، اسناد و داده‌های حاصل از ابزار دیداری و شنیداری است. رهیافت نظام‌مند در نظریه‌پردازی داده بنیاد بر استفاده از گام‌های تحلیل داده‌ها مشتمل بر کدگذاری اولیه، فرعی و اصلی و تدوین یک الگوی منطقی یا یک توصیف بصری از نظریه تولیدشده، تأکید دارد.

جامعه خبرگان پژوهش حاضر در بخش کیفی خبرگان، کل فرماندهان شهید و وصیت‌نامه‌های آنان می‌باشند. لذا جامعه آماری خبرگان، شامل وصیت‌نامه فرماندهان شهید در سطح کشور در طول چهل سال اخیر می‌باشند که هر یک از وصیت‌نامه‌ها انتخاب شده و خوانده می‌شوند.

جهت تعیین حجم نمونه از روش هدفمند با مهم‌ترین راهبرد در پژوهش کیفی موارد در دسترس، که کتاب درباره آن‌ها تدوین شده است، استفاده می‌گردد. این منابع دارای ویژگی‌های خاص و مشخصی هستند. وصیت‌نامه فرماندهان زیر جهت نمونه‌گیری معرفی می‌گردد: شهید حسن باقری، شهید قاسم سلیمانی، شهید حسین همدانی، شهید قاسم میرحسینی، شهید مصطفی چمران، شهید نورعلی شوشتری، شهید احمد کاظمی، شهید حبیب لکزائی، شهید محمد ابراهیم همت، شهید علی صیاد شیرازی، شهید بابانظر مشهد، شهید نادر مهدوی، شهید عباس بابایی، شهید احمد متوسلیان، شهید حسن طهرانی مقدم، شهید محمودولی قرنی، شهید جواد حاج خداکرم، شهید مهدی زین‌الدین.

یافته‌های پژوهش

در این بخش جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها از نمونه آماری انجام می‌شود و به ارائه پاسخ به سؤال‌های پژوهش اختصاص دارد. در این بخش به مرور وصیت‌نامه شهدا پرداخته شده است که به روش تحلیل تم مورد بررسی قرار گرفت.

فرایند تحلیل یافته‌ها از استخراج مجموع ۱۳۳ کد اولیه، ۵۱ کد فرعی و ۱۲ کد اصلی طبق جدول ۲ از طریق بررسی آثار مکتوب و صوتی ۱۸ شهید صورت گرفت. مضامین اولیه طی فرایند کدگذاری باز (اولیه) استخراج و از دل آن‌ها کدهای فرعی و اصلی شناسایی شدند و کدهای اصلی نیز در شکل ۱ ترسیم شد.

جدول ۲. کدگذاری اولیه، فرعی و اصلی منبع: پژوهش حاضر

کدهای اصلی	کدهای فرعی	کدگذاری اولیه
میزان ثبات ویژگی‌ها و استحکام شخصیت و رفتارهای قابل پیش‌بینی	شناخت و باور به خدا	خداشناسی
		توکل
	شناخت راهنما	اخلاص پیامبرشناسی امام‌شناسی
اهتمام به اجرای تعهدات فردی و اجتماعی بدون تظاهر و ریا	شناخت از معاد	معادشناسی
		ادای دین و رعایت حقوق دیگران
	عمل به واجبات	اهتمام به خوبی‌ها
		آشنایی با احکام
		به‌جا آوردن نمازهای یومیه
		تقید به ادای روزه ماه رمضان
	انسان با قرآن	تقید به ادای وجوه شرعی
		اقدام به امر به معروف و نهی از منکر
		توانایی قرائت قرآن
	انجام مستحبات	نظم
تدبر در آیات قرآن		
انجام نوافل		
نظم	نظم	دعا و توسل به فضل الهی
		گرفتن روزه‌های مستحبی
		رعایت حدود شرعی و عرفی در آراستگی ظاهری فرد
		نظم و انضباط سازمانی
		نظم و انضباط فردی

کدهای اصلی	کدهای فرعی	کدگذاری اولیه	
	صبر	صبر در عبادات	
		صبر در معاصی	
		صبر در مصائب و مشکلات	
سن سوابق قومی و اجتماعی	اشتهار به دین داری و طرفداری خانواده از نظام	دوست‌دار ولی فقیه	
		احترام و حمایت از علما و روحانیت اصیل	
		حضور در مساجد و هیئت‌های مذهبی و مناسبت‌های انقلاب	
	تقید پدر به کسب درآمد حلال	خوش‌برخوردی با مردم و دستگیری از مردم	
	رعایت حجاب اسلامی خانواده پدری	رعایت حجاب اسلامی همسر و فرزندان	پاک‌دستی در کسب‌وکار
			پوشش شرعی مادر و خواهران
ظواهر اسلامی پدر و برادران			
پوشش شرعی همسر و دختران			
تنزیم به رعایت قانون اساسی و اطاعت از سلسله مراتب قانونی در ارتباط با ولایت فقیه	تبعیت از ولایت فقیه	ظواهر اسلامی فرزندان ذکور	
		شناخت مبانی ولایت فقیه	
		دفاع همه‌جانبه از ولی فقیه	
	تقید به الزامات انتظار فرج	تولی و تبری	عمل به فرامین و رهنمودهای ولی فقیه
			فصل الخطاب قرار دادن تدابیر و مواضع ولی فقیه
			زمینه‌سازی ظهور امام زمان (عج)
			ترویج مهدویت
توسعه مدیریت خویش و مقید بودن به عمل درست و خودکنترلی	صدقت رفتاری و کلامی	دوری از دشمنان اهل‌بیت و ابراز دشمنی به آنان	
		عشق و دلبستگی به اهل‌بیت	
	عفت و پاک‌دامنی	اجتناب از ردائیل اخلاقی (غیبت و تهمت)	پرهیز از دورویی و نفاق
			پاک‌دامنی
			پاک‌چشمی
	حفظ بیت‌المال	کسب درآمد حلال	رعایت موازین شرعی در برخورد با نامحرم
			اجتناب از غیبت
			اجتناب از تهمت
			دقت در استفاده و حفظ بیت‌المال
			تعهد کاری
		جلوگیری از درآمدهای شبهه‌ناک	

کدهای اصلی	کدهای فرعی	کدگذاری اولیه	
برخورداری از قابلیت‌های اکتسابی مفید و مؤثر در انجام وظایف انسانی بر مدار وظیفه	محاسبه نفس	جلوگیری از مخلوط شدن بیت‌المال با زندگی شخصی خودتنظیمی و برنامه‌ریزی برای خودسازی خودکنترلی	
		توجه به اصول اخلاقی خانوادگی	احترام و رسیدگی به والدین
			صله ارحام
	حسن معاشرت با همسر		
	تعلیم و تربیت فرزندان		
	عزت نفس	حفظ کرامت و حرمت خود	
		مناعت طبع	
	وفای به عهد و مسئولیت	پایبندی به تعهدات	
		حسن رفتار	
	خوش‌قولی	حسن گفتار و خوش‌کلامی	
پرهیز از تملق‌گویی		تأثیرناپذیری از تملق	
		اجتناب از چاپلوسی	
پرهیز و عدم توجه به تجملات در میدان عمل	قناعت	قانع بودن به امکانات در دسترس	
		پرهیز از حسادت و رقابت ناصحیح در موقعیت مادی	
	ساده‌زیستی	داشتن منزل مناسب	
		داشتن مرکب و وسیله نقلیه معمولی	
عمل انقلابی	پرهیز از مراوده و همنشینی با متمولین	مدافع ارزش‌های انقلاب و مروج آن	
		پاسداری از انقلاب	
	شناخت انقلاب	شناخت مواضع امام و رهبری و اندیشه سیاسی آن‌ها	
		شناخت الزامات پاسداری از انقلاب اسلامی	
		شناخت اهداف و دستاوردهای انقلاب و نظام اسلامی	
شناخت دوست و دشمن	شناخت طرفداران نظام ولایی و ملاک‌های آن		
	شناخت نظام سلطه و مخالفان نظام اسلامی		
	شناخت جریان‌های سیاسی و احزاب		
توسعه دانش و اندیشه مبتنی بر خرد و عقلانیت	جریان‌شناسی حزبی	تأثیرناپذیری از احزاب و گروه‌های سیاسی	
		تخصیص زمان به فکر کردن	
		خلاقیت و نوآوری	
		قدرت فهم مسائل و ادراک	
	اهل فکر و اندیشه	استفاده از فکر دیگران و مشورت	

کدهای اصلی	کدهای فرعی	کدگذاری اولیه
	ثبات شخصیت	داشتن روحیه تحول
		نشاط و امید و مثبت‌نگری واقع‌بینانه
		منطقی بودن
		ثبات در رفتار
		کنترل احساسات و عواطف
	اعتماد به نفس	اطمینان به توانمندی‌های شخصی
		توانایی اظهارنظر
		رویکرد نقادانه
	انعطاف‌پذیری و سازگاری با شرایط	درک شرایط محیطی و تغییرات آن
		نقدپذیری
		توان تطبیق با تغییرات محیطی
	آموزش و یادگیری	خوب گوش دادن به حرف دیگران
علاقه و تلاش برای یادگیری		
توان انتقال دانش و تجربه به دیگران		
هوش	بهره هوشی	
	ارزیابی و بازبینی فعالیت‌ها در راستای بهبود مستمر ایرانی	
ارتباطات مؤثر و مفید مبتنی بر مقررات و اخلاق	خودمدیریتی	مدیریت زمان و خودبرنامه‌ریزی
		خدمت‌گذاری به مردم
	کمک به هم‌نوع	شرکت در فعالیت‌های بسیج
		اعتقاد به نقش مردم به‌عنوان رکن اصلی نظام
	کار تیمی	توان به‌کارگیری ظرفیت بالقوه دیگران
		روحیه کار گروهی و جمعی
	روابط اجتماعی سازنده	حضور فعال در اجتماعات مردمی
		محبوبیت و مقبولیت در بین مردم
		برخوردار از توان ارتباط کلامی با دیگران (سخنوری)
	قابلیت‌های جسمانی کاربردی بر مدار وظیفه	شناخت از چرایی و چگونگی جنگ نرم
آشنایی با عملیات روانی و راه‌های مقابله با آن		
حفاظت اطلاعات		پرهیز از آلودگی‌های امنیتی
		حفاظت گفتاری

کدهای اصلی	کدهای فرعی	کدگذاری اولیه	
	چالاکی	حفاظت اسنادی	
		آمادگی جسمانی	
		تناسب وزن و قد	
	یادگیری مهارت‌های نظامی و انتظامی	شناخت تاکتیک‌های اولیه نظامی	
		دفاع شخصی و ورزش‌های رزمی	
		توانایی استفاده از سلاح انفرادی	
		توانایی انجام اقدامات ضد اغتشاش	
	شجاعت	حضور در عرصه‌های پرخطر و پذیرش کارهای سخت	
		مرعوب عده و عده دشمن نشدن	
		نهراسیدن از مرگ و استقبال از شهادت در راه خدا	
باورمندی به تغییرات بنیادین مبتنی بر امر حکمرانان و مدیران به معروف و نهی حکمرانان و مدیران به منکر	ایشان و شهادت‌طلبی	از خودگذشتگی	
	انجام تکالیف محوله	شناخت تکالیف دینی و انقلابی	
	سخت‌کوشی	نتیجه‌گرایی مطلق و عمل محض به تکلیف بدون ملاحظه کاری	
		تلاش مضاعف	
	دفاع از حق	خستگی ناپذیری	
		ظلم نکردن به دیگران	
		نپذیرفتن حرف زور و مقابله با آن	
		دفاع از حق در گفتار و کردار	
			دفاع از مظلوم و مبارزه با ظلم و ظالم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱ نمای کدهای اصلی منبع: پژوهش حاضر

فلسفه حکمرانی تعالی‌گرای فرماندهان و کارگزاران شهید، تولید ارزش‌افزوده برای حیات اخروی است و اجر و پاداش یکی از نتایج این ارزش‌افزوده است. بنابراین معاد و زندگی اخروی همه چیز را با معنا می‌کند و راه را برای اباحه‌گری می‌بندد. عمده خطمشی‌ها بر مبنای ارزش‌ها و اعتقادات گرفته می‌شود، یعنی خطمشی‌ها متأثر از ارزش‌های جامعه خویش هستند، یعنی اگر این اعتقادات درست و صحیح باشد خطمشی را به اهدافش می‌رساند، بنابراین در شکل ۱ صحبت از مهم‌ترین نقش در جریان تصمیم‌گیری، مهم‌ترین اهداف و تاکتیک‌ها در راستای تحقق و استقرار ارزش‌های جامعه و قوانین است. بر این اساس، دوازده شاخص، میزان ثبات ویژگی‌ها و استحکام شخصیت و رفتارهای قابل پیش‌بینی که خود شامل خدانشناسی و خداآوری، معرفت به معاد و یاد مرگ و شناخت از معاد است؛ اهتمام به اجرای تعهدات فردی و اجتماعی بدون تظاهر و ریا؛ التزام به رعایت قانون اساسی و اطاعت از سلسله‌مراتب قانونی در ارتباط با ولایت فقیه با تبعیت از

ولایت فقیه، تقید به الزامات انتظار فرج و تولی و تبری؛ پرهیز و عدم توجه به تجملات در میدان عمل؛ توسعه مدیریت خویشتن و مقید بودن به عمل درست و خودکنترلی شامل صداقت رفتاری و کلامی، عفت و پاک‌دامنی، اجتناب از ردایل اخلاقی (غیبت و تهمت)، حفظ بیت‌المال، کسب درآمد حلال، محاسبه نفس؛ ارتباطات مؤثر و مفید مبتنی بر مقررات و اخلاق مانند کمک به هم‌نوع، کار تیمی، روابط اجتماعی سازنده؛ درک درست و تحلیل چگونگی مواجهه با چالش‌ها از بحران‌های گوناگون در مسیر اهداف ملی مانند داشتن عمل انقلابی، شناخت انقلاب، شناخت دوست و دشمن؛ قابلیت‌های جسمانی کاربردی بر مدار وظیفه مانند شناخت از چرایی و چگونگی جنگ نرم، حفاظت اطلاعات، چالاک‌ی، یادگیری مهارت‌های نظامی و انتظامی؛ حسن سوابق قومی و اجتماعی با اشتیاق به دین‌داری و طرف‌داری خانواده از نظام، تقید پدر به کسب درآمد حلال، رعایت حجاب اسلامی خانواده پدری، رعایت حجاب اسلامی همسر و فرزندان؛ برخورداری از قابلیت‌های اکتسابی مفید و مؤثر در انجام وظایف انسانی بر مدار وظیفه؛ باورمندی به تغییرات بنیادین مبتنی بر امر حکمرانان و مدیران به معروف و نهی حکمرانان و مدیران از منکر مانند ایثار و شهادت‌طلبی، انجام تکالیف محوله، سخت‌کوشی، دفاع از حق؛ توسعه دانش و اندیشه مبتنی بر خرد و عقلانیت شامل اهل فکر و اندیشه، ثبات شخصیت، اعتماد به نفس، انعطاف‌پذیری و سازگاری با شرایط، آموزش و یادگیری، هوش، خودمدیریتی، در هم می‌آمیزند و دسترسی به بهترین تصمیم را از سوی تدوین‌گران خط-مشی میسر می‌سازند.

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش با توجه به وصایای فرماندهان شهید نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در چهل‌وسه سال اخیر این مرزوبوم به‌خصوص دفاع مقدس، تحت تأثیر فلسفه مدیریت (سیستم‌ها، سازمان‌ها، افراد و سلیقه‌ها) اخذ شده و این امر تأثیر بسیار زیادی داشته است و امروزه در مقابل سنگین‌ترین توطئه‌های نظامی، امنیتی و اقتصادی، رسانه‌ای و سیاسی، اثرات ایستادگی آن در جامعه ایرانی که در مسیر بهبود مستمر حکمرانی است مشاهده می‌شود و این پژوهش به‌طور عمده کاربرد ملی دارد. بنابراین توجه به اولویت‌های ملی کشور، امری ضروری و معیار ارزش‌گذاری فعالیت‌ها خواهد بود.

براساس یافته‌ها، عوامل اصلی به‌دست‌آمده از منظر فرماندهان و کارگزاران شهید، شامل میزان ثبات ویژگی‌ها و استحکام شخصیت و رفتارهای قابل پیش‌بینی، اهتمام به اجرای تعهدات فردی و اجتماعی بدون تظاهر و ریا، حسن سوابق قومی و اجتماعی، التزام به رعایت قانون اساسی و اطاعت از سلسله‌مراتب قانونی در ارتباط با ولایت فقیه، توسعه مدیریت خویشتن و مقید بودن به

عمل درست و خودکنترلی، برخورداری از قابلیت‌های اکتسابی مفید و مؤثر در انجام وظایف انسانی بر مدار وظیفه، قابلیت‌های جسمانی کاربردی بر مدار وظیفه، درک درست و تحلیل چگونگی مواجهه با چالش‌ها و عبور از بحران‌های گوناگون در مسیر اهداف ملی، توسعه دانش و اندیشه مبتنی بر خرد و عقلانیت، پرهیز و عدم توجه به تجملات در میدان عمل، ارتباطات مؤثر و مفید مبتنی بر مقررات و اخلاق، باورمندی به تغییرات بنیادین مبتنی بر امر حکمرانان و مدیران به معروف و نهی حکمرانان و مدیران از منکر هستند که بر حکمرانی تعالی‌گرا اثرگذارند. (لکزائی و شهبازیان ۱۴۰۱) به توحیدمحوری و اعتقاد به ولایت فقیه، (قائمی، خزائی و یقینی ۱۴۰۰) به خدامحوری و خداگرایی، انقلابی‌گری، اسلام‌محوری و علم‌ودانش، (دلجو قلعه‌جوقی، ۱۴۰۰) به حاکمیت قانون، عدالت و انصاف و مسئولیت‌پذیری و (نوده فراهانی، ۱۴۰۰) به تلاش برای استقرار توحید در جامعه، در نظر گرفتن تقوا در اداره امور، توجه به اخلاق انسانی و دوری از تبعیض اشاره شده است که با یافته‌های این پژوهش هم‌خوانی دارند. ممکن است که در برخی از پژوهش‌های مرور شده، به‌طور دقیق به یافته‌های این پژوهش اشاره نشده باشد، چون که برخی پژوهش‌ها به‌ویژه پژوهش‌های خارجی در ارتباط با حکمرانی، با رویکرد دینی و اسلامی انجام نشده است، اما در اغلب موارد مفهوم کلی یافته‌ها به خدمت به مردم مربوط می‌شود که مغایر با یافته‌های این پژوهش نیستند. توجه به این مفاهیم و عوامل، ضمن تزکیه نفس و خودسازی معنوی و تقویت معنویت در مسئولین، به کارایی و اثربخشی فعالیت‌ها در چارچوب موازین اسلامی نیز کمک خواهد کرد و می‌تواند نقش حساسی در ترمیم حکمرانی فعلی کشور داشته باشد و به‌طور مستقیم در روند اجرا، مساعدت‌های انسانی را در دسترس قرار دهد و رتبه کشور را در فعالیت‌ها و دستاوردهای مستمر آینده در سطوح عالی ارتقا دهد.

شاخصه‌ها و مفاهیمی که با روش استقرایی به‌دست آمده، مبتنی بر بستر سازمان‌های دولتی و زمینه آن سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی است. زمینه‌هایی که برای تحقق حکمرانی تعالی‌گرا در این پژوهش متصور است و بیشتر از سایر مؤلفه‌ها می‌تواند مورد مذاقه قرار گیرد. مشارکت مردم مثل رزمایش مؤمنانه، آگاه‌سازی مردم، احساس مسئولیت مردمی که اخلاق‌مدار باشند، صادق، اهل انفاق، اهل صدقه دادن، متمایل به شرع و غایت باشند را می‌توان نام برد. رویکرد پژوهش حاضر، رویکرد مبتنی بر ارزش است که چون انگیزش قوی ایجاد می‌کند و آن را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد، اثربخشی بالقوه‌ای خواهد داشت. بنابراین یافته‌های پژوهش برخاسته از وصیت‌نامه شهدا است که با عنایت به جزئیات اشاره‌شده، قابل‌اعتماد است و عاری از بستر و زمینه ناقص و ناکامل بوده و به‌قدر کافی روشن و دقیق هستند. با توجه به داده‌های اولیه این پژوهش، می‌توان نتیجه گرفت که اخلاق فرماندهان شهید به اخلاق امام حسین (علیه‌السلام) شبیه است، یعنی شهدا زمینه‌ساز

بودند و هر محیط و جامعه‌ای را اگرچه فاسد هم باشد با کارهای خود سالم می‌کردند و آن جامعه را تغییر می‌دادند، چون حکمرانی تعالی گرا بایستی تمدن ساز و انقلاب ساز و جامعه ساز شد. به عنوان - مثال از الگوی اصلاح به جای اخراج و توییح استفاده می‌کردند و به دنبال انسان سازی بودند و یا کسی که مشکل دارد را حذف نمی‌کردند و دنبال پاک کردن صورت مسئله نبودند و به جای شهرت، دنبال شرف بودند؛ بنابراین شهدا به قیام امام حسین علیه السلام اقتدا کرده‌اند که این اقتدا، برای جهان اسلام، عدالت، صلح، امنیت و پیشرفت را به صورت پایدار و بادوام به همراه دارد.

مسئله حاکمیت، حکومت و حکمرانی یکی از دشوارترین مسائل مهم و سرنوشت ساز برای کشورها به شمار می‌رود و حکمرانی در سیطره مردم معنا پیدا می‌کند. حال آنکه به جرأت می‌توان گفت که یکی از سخت گیرانه ترین مدل‌های شایستگی در سیستم‌های نظامی قرار دارد و پیاده سازی و اجرای آن به خصوص در فرماندهان که بیشتر از هر جمعیتی در صحنه علمی و در عرصه معنویات زیر ذره بین هستند، دیده می‌شود؛ پس به ارزش گرایی انقلابی و اسلامی و ایدئولوژی‌های کشور بایستی هم به عنوان ابزاری برای قدرت طلبی نگریست و هم آن را در تمام نقاط کشور در راستای تصدیق، تأیید و مستحکم کردن نظام مقدس جمهوری اسلامی با جدیت، شبکه سازی کرد. بنابراین باتوجه به یافته‌ها در پژوهش حاضر ضرورت دارد که به منافع ملی و مصادیق آن توجه ویژه‌ای شود.

براساس یافته‌ها، میزان ثبات ویژگی‌ها و استحکام شخصیت و رفتارهای قابل پیش بینی یکی از کدهای اصلی اثرگذار بر حکمرانی تعالی گرا در پرتو اندیشه‌ها و ملاحظات فرماندهان و کارگزاران شهید است که در این پژوهش به دست آمده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود در انتصابات، بر مؤمن بودن افراد، حساسیت و دقت بیشتری وجود داشته باشد تا اصلح افراد ضمن در نظر گرفتن تخصص و کارایی، در مناصب مهم منصوب شوند. از دیگر مفاهیم اصلی (کد اصلی) حاصل شده در پژوهش حاضر، اصالت حسن سوابق قومی و اجتماعی است. بنابراین پیشنهاد می‌شود که در گزینش‌ها، مواردی همچون اشتها به دین داری و طرفداری خانواده از نظام و مقید بودن اجداد فرد به دینداری و کسب روزی حلال، مردم دوستی و مردم داری خانواده و بزرگان خاندان فرد، از جمله شاخص‌های صلاحیت در گزینش مورد توجه قرار گیرد.

نتایج این پژوهش علاوه بر این که می‌تواند در توسعه جنبه‌های نظری مؤثر باشد، می‌تواند مبنایی برای طراحی شاخص‌های عملکردی در حوزه حکمرانی خوب، مطلوب نظر برنامه ریزان و ختمشی گذاران قرار گیرد؛ مضاف بر این، خلأ ناشی از مطالعات کاربردی مبتنی بر آموزه‌های انقلابی و دینی را کاهش و الگویی برای کنشگری در حوزه مدیریتی قرار گیرد.

هر چند پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی از قبیل تعمیم یافته‌ها مواجه است، برای توسعه دیدگاه نظری پیشنهاد می‌شود به شاخص‌ها از وصایای شهدا در راستای اصلاح سند تحول دولت با رویکرد کمی توجه شود. علاوه بر این، توجه به شاخص‌های سنجش عملکرد و ارزیابی در حوزه مدیریت دولتی بر پایه مؤلفه‌های حکمرانی تعالی‌گرا با رویکرد ارتقای فرهنگ، وجهه و برند سازمانی، توسعه عقاید و ارزش‌های مشترک، احترام و اعتبار، افزایش کیفیت زندگی کاری، مسئولیت‌پذیری سازمانی به سایر پژوهشگران پیشنهاد می‌گردد.

مآخذ

- ابراهیم پور، حبیب، الیک، فهیمه (۱۳۹۵). بررسی نقش حکمرانی در کارآمدی دولت‌ها، کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، تهران.
- ابوالفتحی، هادی، پورکیانی، مسعود، درخشان، مژگان و فاتحی راد، نوید (۱۴۰۰). ارائه الگوی دولت کارآفرین و حکمرانی خوب و راهبردهای پیاده‌سازی آن در دولت جمهوری اسلامی ایران. *خط‌مشی‌گذاری عمومی در مدیریت*. سال ۱۲، شماره ۴۲، ۱۷۵-۱۹۲.
- ابویی‌اردکان، محمد، فتحی، سعید، نوری، روح‌الله، مرتضوی، مهدی (۱۳۹۳). *نظام کدگذاری و سوابق آن در ایران و جهان*، تهران: انتشارات نگارخانه.
- ازگلی، محمد (۱۳۹۱). درآمدی بر گونه‌شناسی و تعریف تعالی در برخی از مکتب‌های بشری، نشریه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، سال ۴، شماره ۲، ۱۵۱-۱۸۱.
- اسکندری، یونس، معمارزاده، غلامرضا، جعفری، مصطفی، حمیدی، ناصر (۱۴۰۰). *طراحی و اعتبارسنجی الگوی توسعه اجتماعی با رویکرد آمیخته* (مطالعه موردی: محله‌های شهر زنجان) *مطالعات جامعه‌شناختی شهری*. سال ۱۱، شماره ۳۸، ۹۹-۱۲۹.
- پورعزت، علی‌اصغر (۱۳۸۹). *عهدنامه امیر، جان‌مایه خرد معنوی حکمرانی و سنت انبیا*. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
- پورعزت، علی‌اصغر (۱۳۹۰). *مبانی اداره دانش و حکومت؛ مبانی مدیریت دولتی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها*. تهران: سمت.
- پورعزت، علی‌اصغر (۱۳۹۱). *عدالت زبانی، نقطه عطف روایت عدالت اجتماعی در نهج‌البلاغه*. تهران: انتشارات بنیاد نهج‌البلاغه
- دشتبانی، یاور، بذرافکن، اشکان (۱۴۰۰). *اثر شاخص‌های حکمرانی متعالی بر کنترل فساد در ایران*، اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی، اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی. تهران، دانشگاه دفاع ملی.
- دلجو قلعه‌جویی، (۱۴۰۰). *اصول و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر فساد و شفافیت*، اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی، دانشگاه دفاع ملی.
- زنگنه، مهسا، یوسفی، محمدرضا، جعفرقلی‌خانی، ابوالفضل (۱۳۹۹). *بررسی مؤلفه‌های اساسی حکمرانی خوب در نظام قضائی، تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل*، سال ۱۳، شماره ۵۰، ۱۷۸-۱۵۹.

سالارزهی، حبیب‌الله، ابراهیم‌پور، حبیب (۱۳۹۱). بررسی سیر تحول در پارادایم‌های مدیریت دولتی: از پارادایم مدیریت دولتی سنتی تا پارادایم حکمرانی خوب. *مدیریت دولتی*، سال ۴، شماره ۹، ۴۳-۶۲.

سردارنیا، خلیل‌الله (۱۳۸۸). اثر سرمایه اجتماعی بر حکمرانی خوب. *اطلاعات سیاسی اقتصادی*، سال ۲۴، شماره ۲۶۰، ۲۶۰-۲۵۹.

شاگری، حمید (۱۳۹۳). تأملی بر مؤلفه‌های حکمرانی خوب در نهج‌البلاغه، اولین کنگره ملی تفکر و پژوهش دینی، اردبیل.

فرکوش، بهلول (۱۳۹۰). بررسی تأثیر نشانگرهای اخلاق رسانه‌ای بر حکمرانی خوب از دیدگاه اساتید دانشگاه‌های منطقه تبریز، فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، سال ۶، شماره ۱۵، صص ۱۶۱-۱۷۴.

قاصد نظامیان، جواد، انصاری، ابوالفضل (۱۴۰۰). بررسی روند حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی، دانشگاه دفاع ملی.

قائمی، موسی‌الرضا، خزائی، علی، یقینی، حسین (۱۴۰۰). مستندسازی الگوی حکمرانی تعالی‌گرا بر پایه گام اول انقلاب اسلامی ایران با تأکید بر حوزه راهبردی فرهنگ. اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی، دانشگاه دفاع ملی.

لکزائی، نجف، شهبازیان، محمد (۱۴۰۰). پیوستگی حکمرانی مقاومت و انتظار؛ بازنمایی مؤلفه‌های قرآنی آن در سیره شهید سلیمانی با توجه به ارکان حرکت، جامعه مهدوی، سال ۲، شماره ۲، ۷-۳۴.

متفکر، حسین، بهاروندی، سهیلا (۱۴۰۰). ارائه مدل مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی اسلامی بر اساس تحصیل نظر خبرگان و کارشناسان حکمرانی مطلوب، حکمرانی متعالی، سال ۳، شماره ۱، ۳۱-۷۴.

مرزبانی، فروزان، جمشیدی، لیلا، رضایی، فرزاد (۱۴۰۰). تحلیل رابطه حکمرانی متعالی و موانع همگرایی در سازمان همکاری اسلامی، اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی، دانشگاه دفاع ملی.

معمارزاده، غلامرضا؛ جاسبی، جواد؛ نفری، ندا (۱۳۸۹). حکمرانی خوب: اکولوژی متعادل، آینده‌پژوهی مدیریت (پژوهش‌های مدیریت)، سال ۲۱، شماره ۸۴، ۲۱-۴۵.

مهرانفر، معصومه (۱۳۸۲). مطالعه تطبیقی جایگاه عدالت در مدیریت اسلامی و مکاتب غربی، پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.

میدری، احمد، خیرخواهان، جعفر (۱۳۸۳). حکمرانی خوب، بنیان توسعه. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس.

نقیبی فرد، حسام (۱۳۹۶). حکمرانی مطلوب در پرتو جهانی شدن حقوق بشر. تهران: شهر دانش. نوده فراهانی، امیر (۱۴۰۰). شاخص‌های حکمران و حکمرانی اسلامی با نگاهی به آرای مقام معظم رهبری، اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی، دانشگاه دفاع ملی. نیکونستی، علی (۱۳۹۰). حکمرانی و توسعه: گذشته، حال و آینده، سال ۱۶، شماره ۱۱۶، فصلنامه برنامه‌وبودجه، ۱۲۹-۱۵۴.

Abdel, A. A. (2016). Universities' Leadership Style in the light of Governance Principles. *International Review of Management and Business Research*, 5(3), 1-15.

Bevir, M. (2013) *Governance, A very short introduction*. Oxford, UK:Oxford University Press.

Chibba, M. (2009). Governance and Development: The current Role of Theory. Policy and Practice. *World Economics*, 10(2), 79-108.

Chien, N. B., & Thanh, N. N. (2022). The impact of good governance on the people's satisfaction with public administrative services in Vietnam. *Administrative Sciences*, 12(1), 35.

Elmasry, M. O., & Bakri, N. (2019). Behaviors of transformational leadership in promoting good governance at the Palestinian public sector. *International Journal of Organizational Leadership*, 8 (1), 1-12.

Graham, J., Plumptre, T. W., & Amos, B. (2003). *Principles for good governance in the 21st century (Vol. 15)*. Ottawa: Institute on governance.

Keping, Y. (2018). Governance and good governance: A new framework for political analysis. *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 11(1), 1-8.

Khan, M. M. A., & Alam, I. (2020). *Good governance in Pakistan: Parameters, causes and measures*. Pakistan Vision, 21(1), 319.

- Kjær, A. M. (2017). Land governance as grey zone: the political incentives of land reform implementation in Africa. *Commonwealth & Comparative Politics*, 55(4), 426-443.
- Nasereddin, Y. A., & Sbarabati, A. A. A. (2016). . niversities' leadership style in the light of governance principles. *International Review of Management and Business Research*, 5(3), 1092-1114.
- Schneider, H. (1999), *Participatory Governance : The Missing Link for Poverty Reduction. Policy Brief*, No .179, Paris: OECD. Access at https://www.oecd-ilibrary.org/development/participatory-governance_888041015581.
- Taryono, T, Anggraeni, R. D, Yunus, N. R., & Rezki, A. (2021). Good Governance and Leadership; Sustainable National Development with Good Governance and Leadership in Indonesia. *SALAM: Jurnal Sosial dan Budaya Syar-i*, 8(2), 649-662.
- Ulnicane, I., Knight, W., Leach, T., Stahl, B. C., & Wanjiku, W. G. (2021). Framing governance for a contested emerging technology: insights from AI policy. *Policy and Society*, 40(2), 158-177.
- Wibowo, M. G. (2020). Good Public Governance in Islamic Perspective: An Analysis on the World Governance Indicator in OIC Member Countries. *Ihtifaz: Journal of Islamic Economics, Finance, and Banking*, 3(1), 51-66.